

IRAK'IN GELECEĞİ ÜZERİNE TARTIŞMALAR

Gökhan BACIK*

Iraq has been the crux of the ongoing debates on the Middle East during the last decade. Without any concrete solution the principle actor, what is called the West or the Alliance, have carried out several policies. Viewed this way, the formation, say the political structure that Iraq will become has become the new topic to be analysed. However, any study that deals with the future of Iraq should consider some other relevant topics such as the domestic actors in Iraq, the Iraqi opposition and finally the plans that were put forward by various western, mainly the US powers. The following article first summarizes the historical background then secondly tries to analyse the current power configuration in Iraq. Finally various projects on the future of Iraq are under investigation.

Giriş

Saddam Hüseyin'in emriyle Irak kuvvetleri 1990 Ağustos'unda Kuveyt'i işgal etmeye başlayınca Orta Doğu'da günümüze kadar sürecek olan bölgesel bir yeniden yapılanma başlamıştır. Temelde iki ülke arasında cereyan eden işgal olayı kısa dönemde hızlı bir biçimde en birincil uluslararası olay halini almış uzun dönemde ise aynı olayla başlayan olaylar zinciri yeni bir bölgesel konfigürasyonun doğmasına neden olmuştur. Bu arada bazı yazarlar da adına "Amerikan Güvenlik Cemaati" dedikleri bir grup için bu işgal eyleminin olabilecek en güzel zamanda gerçekleştiğini iddia etmektedirler.¹ Hatta bazıları aynı görüşü formülze ederek işgal olayının ardında ABD parmağı bile aramaktadırlar. Hamdi Hassan, Irak'ın Kuveyt'i işgalini anlatan kitabının olayı realist açıdan ele alan kısmında ABD'nin anlatan olayı öncesi ve süresince Irak'ı durduracak kadar kesin bir söylemi kasıtlı olarak seslendirmedeği tartışmaktadır.² Bu bakışın temelinde Soğuk Savaşın bitişiyile ABD'nin Orta Doğu'da varlığını devam ettirecek bir neden arayışı içinde olduğu inancı yatmaktadır. Nitekim Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle başlayan gelişmeler ABD varlığını bölgede sağlamlaştırmıştır. Aynı görüşe göre kriz İsrail'in de bölgede elini güçlendirmiştir. Bu

* ASAM Ortadoğu Masası Araştırmacısı

¹ Leon T. Hadar, "The Rise of the Middle Eastern Bogeyman: Toward Post-Cold-War Interventionism", *Foreign Policy Briefing*, 5 September 1990, No. 2. (www.cato.org)

² Hamdi A. Hassan, *The Iraqi Invasion of Kuwait*, (London: Pluto, 1999), s. 45.

görüşü ortaya atanlar Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinin siyasal tarih açısından özel bir durumu olup olmadığı sorusunu tartışmaya açmışlardır. Gerçekten de Irak'ın Kuveyt'i işgalinin bu denli büyük ve karmaşık olaylara yol açmasının nedeni neydi? Öncelikle hemen belirtmek gerekiyor ki söz konusu işgal günümüz uluslararası hukukun üzerinde en kolay ittifak edilen bir ilkesini çiğnemişti: Bir egemen ülkenin topraklarının askeri güçle zorla işgali. Ancak bu noktada bunun ilk örnek olup olmadığı önemlidir. Aynı bakış açısıyla siyasal tarihe bakacak olursak bilindiği gibi 1975 yılında Fas Batı Sahra'ya girmiştir, yine 1975 yılında Endonezya Doğu Timor'u almıştır, İsrail komşularının toprakları üzerinde öteden beri benzer eylemler gerçekleştirmiştir. Ancak bu olayların hiçbirinde büyük çaplı uluslararası tepki ortaya konulmamıştır. Çünkü sözü edilen üç ülke de söz konusu tarihlerde ABD ile siyasal yakınlık içindedirler. Öte yandan ABD, Irak'a yönelik bir askeri müdahaleyi BM kurumu çerçevesinde meşrulaştırmak için Güvenlik Konseyi üyeleri ile ilginç ilişkiler içine girmiştir. Sözelimi ABD liderliğinde bir askeri müdahaleye soğuk bakan Çin'e ticari ambargonun kaldırılması sözü verilmiş, SSCB desteğinin kazanılması için ABD Paris'te devam eden ve Baltık ülkelerinde Sovyet baskısını konu edinen bir konferansı bloke etmiş, öte yandan Kolombiya, Malezya ve Zaire gibi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeleri olan ülkelere ise maddi sözler verilmiştir. Yine bu konuda direten başka bir Güvenlik Konseyi geçici üyesi Yemen hükümetine hemen 70 milyon dolarlık yardım sağlanmıştır.³

Gelişmeleri daha da ilginç ve karmaşık hale getiren ise Orta Doğu'da sözü edilen yeniden yapılanma süreciyle beraber yaşanmakta olan global dönüşümdür. Çünkü aynı yıllarda dünyada global sistem değişikliği yaşanmakta, yalnız Orta Doğuyu değil bütün dünyayı etkileyecek yeni açılımlar tecrübe edilmektedir. Bundan dolayı Orta Doğu merkezli hemen bütün çalışmalar teorik olarak bir çok faktörün etken olduğu konuları içermektedir. Araştırmacı hem üzerinde çalıştığı alanı dikkate almak durumunda kalmakta hem de uluslararası sistem kaynaklı etkenleri de hesaba katmak durumundadır. Bu durum Irak'ın siyasal geleceği konulu bir araştırma içinde zaruri niteliklidir. Nitekim Irak'ın geleceğini konu edinen bir araştırma, çalışma eş zamanlı olarak makro seviyede başka değişik konularla da ilgilenmek durumunda kalacaktır. Çünkü Irak'ın bundan sonra nasıl bir siyasal yapıya sahip olacağı, merkezi yönetim ve çevre arasındaki ilişkilerin nasıl şekilleneceği gibi konuları ele alan bir inceleme hem Irak hem bölge hem de

³ Bunun için bkz: Stephen Zunes, "The Function of Rogue States in US Middle East Policy", Middle East Policy, Cilt. 5, No. 2, (Mayıs, 1997).

bölge-dışı merkezli bazı parametreleri de dikkate almak zorundadır. Irak'ın hem siyasal rejim hem ülkesel bütünlük açılarından gelecekte hangi duruma geleceği doğal olarak -elbette değişen üstünlük derecelerinde- sözü edilen benzer faktörlerin tümünün üreteceği bir bileşke sonuca göre belirlenecektir.

Bu çalışmada yukarıdaki paragrafta kısaca anlatılmaya çalışılan yaklaşım çerçevesinde Irak'ın siyasal geleceği üzerinde tartışma yapılacaktır. Doğal olarak bir ülkenin siyasal geleceği konu edinilen bir çalışmada ele alınması gereken temel konular söz konusu olacaktır. Irak örneğinde bu konular şunlardır:

- a- ABD'nin Irak'a yönelik planları. ABD, Irak üzerinde politika geliştiren, bu ülkeyle savaşan bir ülke olarak Irak'ın siyasal geleceği konusunda temel belirleyici aktörlerin başında gelmektedir. Bu nedenle Irak'ın geleceğine yönelik tartışmaların ve projelerin biçimlendirildiği en önemli ülke ABD'dir. ABD'nin Irak politikasının amacı, bu amacın gerçekleşmesi için kullanılan enstrümanlar gibi konular bu bağlamda çalışmamızla doğrudan ilgilidir.
- b- Irak ülkesindeki iç siyasal ve sosyal dinamikler ve bunların gelecekle ilgili projeleri. Bilindiği gibi Irak merkezi yönetimi hem ulusal hem uluslararası açılardan sınırlandırılmış bir gücü temsil etmektedir. Bu nedenle Irak'ın siyasal geleceği sınırlandırılmış bu merkezi yönetim karşısında mücadele eden veya var olan diğer dahili güçlerin de projeleriyle doğrudan ilgilidir.

Yukarıda iki başlık altında ele alınan etkenler şüphesiz Irak'ın geleceğinin ne şekilde ortaya çıkacağı konusunda etkili olan faktörlerin hepsine işaret etmez. Ancak bu iki başlık Irak'ın geleceği konusunda çeşitli projelerin üretildiği iki merkeze işaret etmektedir. Ancak bunlarla beraber Irak'taki yönetimin siyasal konfigürasyonu ve bu konfigürasyonun değişik kesimlerinin nasıl tepkiler vereceği, bölge ülkelerinin görüşleri gibi diğer konularda belirleyiciliklerini korumaktadırlar.

Ancak özetlemek gerekirse Irak'ın bundan sonra ne duruma geleceği konusundaki süreçte üç temel belirleyici faktör söz konusudur:

- 1- Irak'ın geleceğinde iç faktörler dış faktörlere göre daha önemli ve belirleyici olacaktır. Burada kastedilen iç faktörler hem geleneksel olarak Irak sosyal ve siyasal yapısını oluşturan kimlikler ve kurumlardır hem de geçen on yıl içinde gayet olumsuz şartlarda evrimleşen Irak sosyal ve siyasal yapısıdır.

- 2- Ekonomik durum, halkın refah sorunları özellikle Saddam sonrası meşruiyet ve istikrar gibi sorunları belirleyici olacaktır. Bugün Irak'ın ödemesi gereken savaş tazminatı 200 milyar dolar seviyesindedir. Birleşmiş Milletlere göre Irak yılda ortalama 2 milyar dolar ödeme yapmak zorundadır ki bu 1990 rakamlarına göre ülkenin petrol gelirlerinin %20'sine denk gelmektedir. Pratik olarak olaya bakılırsa Irak'ın böylece 100 yıl ödeme yapması gerektiği sonucu çıkar. Ancak hemen hiç kimse böyle bir ödemenin yapılacağı beklentisi içinde değildir. Bu sorunun diğer bir önemi de Irak'ta batı kaynaklı bir rejim değişikliği olursa bu ülkede Marshall yardımı benzer programların uygulanması zorunluluğunun doğacağıdır.
- 3- Irak sorunu uluslararası planda yalnızca ABD merkezli çözülemez aynı zamanda bölgesel güçler, barış süreci gibi sorunlar ve konular etkili olacaktır. Nitekim gün geçtikçe Fransa, Çin ve Rusya gibi ülkeler Irak sorununda etkinliklerini arttırmaktadırlar.

Saddam Sonrası Irak Üzerine Tartışmalar

Irak'a yönelik çeşitli planların geliştirildiği ABD'de temel bir sorun da Saddam Hüseyin rejimini devirmektir. Bu çok önemli bir konudur. Çünkü Irak'ın geleceği ile ilgili bütün senaryoların ilk koşulu Saddam Hüseyin yönetimini devirmek temeline dayanmaktadır. Öte yandan "Gelecekte nasıl bir Irak?" sorusunun cevabı da Saddam Hüseyin sonrası Irak'ın alacağı durumla da ilgilidir. Bu bağlamda şu sorular üzerinde düşünülmesi gereken aydınlatıcı konulara işaret etmektedir:

- 1- Saddam Hüseyin'in devrilmesi Irak halkı için ne anlama gelecektir?⁴
- 2- Saddam Hüseyin'in devrilmesi sonucu ortaya çıkacak Irak, ABD için ne anlama gelecektir? Aynı Irak bölge ülkeleri için ne anlama gelecektir. Sözelimi Saddam Hüseyin sonrası zayıflamış ve Kürt hareketinin devletleşme eşiğine geldiği bir Irak, İran ve Türkiye açısından ne anlama gelecektir?
- 3- Saddam Hüseyin sonrası Irak rejiminin temel nitelikleri ne olacaktır?

Bu sorular çoğaltılabilir. Ancak hemen hepsinin üzerinde durduğu noktalar bir başka açıdan hemen hemen aynıdır: Gelecekteki Irak

⁴ Benzer soruların üzerinde duran bir makale için bkz: Ellen Laipson, Patrick L. Clawson, Andrew Parasaliti, Rend Rahim Francks, "After Saddam, What Then for Iraq?", *Middle East Policy*, Volume VI, Number 3, February, 1999.

toplumu kendisini nasıl tanımlayacaktır? Bu tanımlamanın bölge istikrarı için önemi ne olacaktır? Şüphesiz benzer soruların cevaplanması için bu sefer Saddam Hüseyin sonrası ortaya çıkacak yeni yönetim modeli ve yönetici grubu hakkında bazı düşünceler ortaya konulmalıdır. Saddam'a kim ardılık edecektir? Saddam Hüseyin sonrası iktidara gelen kişi hem başta ABD olmak üzere uluslararası toplumun güvenini kazanma hem de iç politikada güvenilir olmayı nasıl başaracaktır? Her şeyden önce kendi içinde önemli bölünme çizgileri oluşmuş bir ülkede meşru bir yönetim nasıl kurulacaktır? Irak örneğinde meşruyet hayli önem kazanmış bir kavramdır. Nitekim Irak'ta gelecekteki iç istikrar halkın meşruyet algılamasıyla doğrudan ilgili olacaktır. Meşru olarak algılanmayan bir yönetim Saddam Hüseyin sonrası fonksiyonel olarak başarılı olamama durumuna düşebilecektir.

Saddam Hüseyin Sonrasına Yönelik Bazı Senaryolar ve Muhtemel Siyasal ve Sosyal Sonuçlar

Irak'ın geleceği ile ilgili en önemli konulardan birisi de Saddam Hüseyin'in devrilmesi konusudur. Bilindiği üzere Saddam Hüseyin yönetimini her hangi bir yoldan ortadan kaldırmak ABD'nin esaslı politikalarının birisini oluşturmaktadır. Ancak bu projenin çeşitli yönleri ve açmazları göz önüne alınmalıdır.

Ellen Laipson Irak'ta Saddam'ı devirmeyi göze alacak hemen her projenin bazı temel sorunlarla karşı karşıya olduğunu belirtmektedir. Laipson'a göre birinci sorun Saddam Hüseyin sonrası Irak'ın bütünlüğünü koruyup koruyamayacağıdır. Laipson'a göre Saddam Hüseyin'den sonra Irak yönetimi kesinlikle Saddam ailesine veya Tikritilere mensup kişilerce ele geçirilemeyecektir. Hatta Laipson Baas Partisinin bile gözden düşeceği beklentisini taşımaktadır. Irak'ta şu an merkezi rol oynayan Baas Partisi, Doğu Avrupa Komünist Partileri örneklerinde olduğu gibi Saddam sonrası bir dönem sessiz kalıp tekrar canlanabilir. Ancak bunlardan daha önemli olan sorun Irak'ın bütünlüğü konusudur. Bütünlük sorunundan sonra hemen akla istikrar sorunu gelmektedir. Irak'taki mevcut yönetimin yıkılmasına kimler nasıl tepkide bulunacaktır? Bu noktada Irak'ta merkezi yönetim sonrası karmaşanın ortaya çıkması kaçınılmaz gözükmektedir. Ancak Irak'ın bütünlüğünün henüz kısa vadede ortadan kalkması zor görünmektedir. Bunun iki temel nedeni vardır: Birincisi Türkiye ve İran gibi bölge ülkeleri 'bölünme' fikrine soğuk bakmaktadırlar. Ayrıca muhtemel bir bölünme sürecinde çok etkili aktörler olmak durumunda kalacaklardır. İkinci olarak bölünmüş bir Irak kavramının bölge içi dengeler açısından rağbet görücü bir fikir olmadığıdır. Ancak bu noktada Irak'ın Kuveyt'i işgali sırasında Saddam'ın füzelerine hedef olmuş İsrail'in görüşü önem

kazanmaktadır. Güçlü bir Irak tarafından sürekli tehdit olarak algılanmış bir İsrail bölünmüş ve zayıflamış bir Irak fikrine nasıl yaklaşacaktır? İsrail'in bölünmüş bir Irak fikrine sıcak bakması için iki temel alanda tatmin olması gerekmektedir: Öncelikle ortaya çıkacak hangi tür olursa olsun devletin İsrail'i geleneksel Orta Doğu Müslüman ülke tehdit algılaması dışında görmesi yani açık bir tehdit olarak İsrail'i tanımlamaması. Bu bağlamda ortaya çıkması muhtemel bir devletin İsrail'in bölgede elini -özellikle Arap devletlerine karşı- güçlendirmesi gerekmektedir. İkinci nokta İsrail açısından bölünmenin hiçbir biçimde İran ve Suriye açısından olumlu sonuçlar doğurmaması gereğidir. Eğer bölünme bir şekilde Irak Şiilerini İran'a yaklaştıracaksa bu İsrail açısından olumlu karşılanmayacaktır. Bu teorik yaklaşımdan hemen sonra somut olarak İsrail'in özellikle Kuzey Irak merkezli bir Irak politikasını takip ettiğinin vurgulanması gerekmektedir. Ümit Özdağ'a göre 1992 senesinden itibaren Washington'da bir Kürt devleti için lobi yapanların başında İsraili politikacı Ariel Saron gelmektedir. Yine İsraili bir araştırmacı olan Amatzia Baram'a göre ise öncelikle İsrail, Irak'ın siyasal bütünlüğü konusunda kayıtsızdır. İkinci olarak parçalanma bir kenara Kürt özerkliğine karşı son derece ilgilidir. İsrail'in bölgeye ilgisi tarihsel olarak Kürt Yahudilere dayanmaktadır. 1950'lerden itibaren Kuzey Irak'tan Kürt Yahudiler İsrail'e getirilmeye başlanmıştır. İşin ilginç olan tarafı bugün bile KDP gibi bir önemli siyasal örgütün 30 kadar üst düzey yöneticisinin Kürt Yahudi olmasıdır. Sonuç olarak bölünmüş bir Irak teorik olarak İsrail için belirli faydalar sağlayabilecektir. Öncelikle güçlü bir Arap devleti olarak Irak zayıflayacaktır, ayrıca bu bölünmenin doğuracağı kriz ortamı sürekli olarak Türkiye ve İran'ı sınırlandıracaktır.⁵

Saddam Hüseyin savaş öncesi dönemde bir ulus inşa eden lider rolünde değildi. Yani Saddam Hüseyin, Laipson'un ifadesiyle, hiçbir zaman Tito gibi ülkesinde bir misyon üstlenmemiştir.⁶ Üstelik savaş sonrası dönemde bir ulusun etrafında toplandığı lider konumuna hiçbir zaman geçememiştir. Benzer nedenler hatırlanırsa Saddam'ın yokluğunun bir parçalanma sorunu doğurmayacağı sonucuna varılabilir. Gerek Saddam'ın hiçbir zaman böyle ulusu bütünleştirici rolde oynamamış olması gerek son on yıl içinde yaşanan olumsuz gelişmeler Irak halkı için geçerli olan 'sadakat' kavramını lider merkezli olmakta tutmamış ve bu kavramı ulusal sınırlar bağlamında azalan bir trendde olsa da muhafaza etmiştir. Bu bağlamda Irak'ın ülkesel bütün-

⁵ Bu konudaki önemli tartışma için bkz: Ümit Özdağ, *Türkiye ve Kuzey Irak: Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi*, (Ankar: Asam, 1999), s. 190-196.

⁶ Ibid.

lûgü ve sınırları fikirlerinin halen güçlü sosyal anlamları olduğu fikri göz ardı edilmemelidir. Ancak bu 'sadakat' kavramı uzun dönemde yaşanması beklenen bir değişim kavramıyla da doğrudan ilgilidir. Eğer uzun dönemde Irak'ta beraberinde sosyal ve ekonomik rahatlama getirecek değişim süreci başlamaz ise 'sadakat' kavramı yerini arayışa şüphesiz bırakacaktır.

İkinci nokta Irak'ta Saddam sonrası istikrarın sağlanıp sağlanmayacağıdır. Yani Saddam yönetimi devrildikten sonra Irak'ın tümüne yayılacak olan ve süreklilik arz edecek bir çatışma yaşanacak mıdır? Bu sorunun cevabı iki ayrı konunun ele alınmasına bağlıdır. Öncelikli olarak Irak'taki yönetimin biçimsel özellikleridir. İkinci nokta Irak'taki sosyal yapının içinde bulunduğu bölünmedir. Irak yönetimi tepede Saddam ve ailesinin mutlak güç sahibi olarak bulunduğu bir şema ile özetlenebilir.⁷ Ancak bu tepe güç bloğu da tam bir uyum içinde değildir. Özellikle Saddam Hüseyin sonrası dönem için liderlik yarışında oldukları izlenimi veren büyük oğul Uday ve küçük oğul Kusay arasında hissedilebilir bir çatışma vardır. 1996 yılında bir suikast teşebbüsüne uğrayana kadar Uday veliaht olarak görülmekteydi. Ancak o tarihten beri Kusay gücünü arttırmıştır. Ayrıca Kusay'ın Devrim Muhafızları ve Muhaberat içinde önemli bir etkisi söz konusudur. Nitekim Kusay teorik olarak Kuzey Askeri Bölgesi'nin komutanlığını da yürütmektedir ki bu bölgenin askeri amacı ayrılıkçı Kürtleri bastırmak ve olası bir Türk işgalini durdurmaaktır. Uday ise daha ziyade halkın gözünde bir popüleriteye sahiptir. Nitekim Uday, Irak Olimpik Komitesi ve Futbol Federasyonu gibi halkın dikkatini çeken kurumların liderliğini yürütmektedir. Ayrıca Uday, Babel adlı bir gazeteyi de işletmektedir. Bu tepedeki güç yoğunluğu adeta yalnız kalmış bir aktöre işaret etmektedir. Çünkü Saddam ve yakın çevresinin altında belirginleşen bir alt güç bloğu yoktur. Bunun yanında Saddam merkezli tepe gücün altı boş olmakla beraber daha aşağıda bir güç mücadelesi içinde bulunan Sünni aşiretler vardır. Bu aşiretler ile Saddam'ın yakın çevresinin oluşturduğu merkezi üst güç arasında bir boşluk vardır. Ancak bu boşluk Saddam tarafından niyetlenilerek inşa edilmiştir çünkü bir anlamda bu boşluk Saddam'ın yalıtılmış güç merkezine tehditleri azaltmaktadır. Çünkü tepe yönetim merkezi ile alttaki kabileler arasındaki boşluğun siyasal işlevleri vardır. Öncelikle bu Sünni kabileler bir güç mücadelesi içindedirler. Tikritiler, Cubburiler ve Düriler gibi kabileler Saddam merkez yönetiminin altında birbirleriyle güç mücadelesi içindedirler. Bu grupların Üstelik Saddam yönetimi atamalar da dahil

⁷ Amatzia Bairam, *Building Toward Crisis: Saddam Husayn's Strategy for Survival*, (Washington: Washington Institute for Near East Policy, 1998), ss. 7-37.

olmak üzere çeşitli imkanlarını kullanarak bu alttaki aşiretler arasında çatışma nedenlerini sürekli olarak canlı tutmaya çalışmaktadır. ABD merkezli olası bir Saddam'ı devirme planı bu yönetim modeli de dikkate alınır bir kaotik durum meydana getirebilir. Çünkü kendi aralarında güç mücadelesi içinde bulunan aşiretlerin birbirlerine kısa zamanda üstünlük sağlamaları olanak dışıdır. Ayrıca geçici olarak bile olsa üstün duruma gelen bir aşiretin diğerlerinin kabulünü kazanması mümkün değildir. Uzun dönemde yine çatışmaların çıkması kuvvetle muhtemeldir. Üstelik kaynağı ve yöntemi ne olursa olsun Saddam'ın yerinden edilmesi benzer aşiretler arasında bir çatışma doğuracaktır. Bugün Irak'ta kimin nasıl yönetime geleceği konusu tamamen karanlık bir sorundur ve sosyal çatışmalar yaşanmadan çözülebilecek türden değildir. Nitekim böyle bir yönetim sorunundan kaynaklanacak çatışmayı genişletecek ve devam ettirecek diğer sosyal ve ekonomik nedenlerde varlığını muhafaza etmektedir. Ancak bu bağlamda vurgulanması gereken nokta Irak'ta istikrarın gelecekte ekonomik duruma göre belirleneceğidir. Saddam sonrası dönemde ekonomik yaptırımların hemen ortadan kaldırılmasıyla ülkenin dış kaynaklı yardıma ve bir yeniden yapılanma dönemine girmesi bu aşamada çok önemlidir. Çünkü böyle bir ani refah yükselmesi siyasal ve sosyal istikrar sağlayabilir, sağlanmasında yardımcı olur.

Öte yandan yukarıda çizmeye çalıştığımız halihazır Irak yönetiminin biçimsel yapısı Irak'ta Saddam Hüseyin'i devirmek için izlenilecek yollar konusunda da belirleyici bir özellik arz eder. Genel olarak bakılacak olursa bir yönetimin devrilmesi için iki temel yol arasında bir tercihte bulunmak gereklidir:

- a- Geleneksel bir yol olarak silahlı bir hükümet darbesi gerçekleştirmek,
- b- Daha geniş halk desteğinin sağlanacağı hükümet aleyhine bir toplumsal kalkışma organize etmek.⁸

Bu iki yöntemde Irak'ta daha önce çizdiğimiz yönetim modeli açısından sorunlu tercihlerdir. Öncelikle Saddam Hüseyin'e karşı askeri bir darbe yolu -ki daha önce küçük ölçülerde de olsa denenmiştir- sorunludur. Bir kere merkez-dışı hiçbir silahlı güç bunu tek başına yapacak kapasitede değildir. Ayrıca yine merkez-dışı bir gücün Saddam yönetimine yönelik böyle bir hareketi ülkenin diğer bölgelerindeki güçlerle ortaklaşa yapması sorunludur. İkinci alternatifte gelince daha önce de ifade ettiğimiz gibi ülkede hiçbir aşiret halk nezdinde topar-

⁸ Francke, op cit.

layıcılık yapabilecek güçte değildir. Aşiretler arası kurulacak geçici bir itilaf ise hemen sonra bir kanlı iç çatışmaya dönüşebilecektir. Zaten topyekûn bir ayaklanmadan hemen sonra düzen, etkili bir yönetim kurulması sorunu, iç çatışma gibi sorunlar hemen ortaya çıkacaktır. Topyekûn bir ayaklanmanın başarılı olabilmesi için bazı sürpriz gelişmeler gereklidir ki bunların en önemlisi Devrim Muhafızlarının bu hükümet karşıtı kalkışmaya kısmen de olsa katılmalarıdır. Böyle bir ihtimal zor da olsa imkansız değildir çünkü daha öncede Saddam Hüseyin'in silahlı kuvvetleri arasında yaşanan uyumsuzluklar söz konusudur. Nitekim yine Londra'da yayınlanan al-Zaman gazetesinin 2 Haziran 1999 tarihli bir haberine göre aynı yılın 24 Mayıs'ında Irak güçleri arasında çatışmalar yaşanmıştır.⁹

Öte yandan merkezdeki güç figürü olarak Saddam Hüseyin nasıl ortadan kaldırılacaktır? Sözgelimi Amerikan casusları Saddam Hüseyin'i öldürebilir mi? Richard N. Haas gibi politika üreticileri bunun neredeyse imkansız olduğunu iddia etmektedir.¹⁰ Öte yandan böyle bir ortadan kaldırma hemen bir meşruiyet sorunu ortaya koyacaktır. Üstelik böyle bir fiil ile saygınlığını kaybedecek olan ABD kısa bir sürede benzer saldırılara maruz kalacak en elverişli ülke halini alacaktır.

ABD'nin yukarıda anlatılan senaryoların her hangi birine yardım ederek Irak yönetimini ortadan kaldırmak için bir askeri müdahaleye girişmesi ihtimali ise daha karmaşık hesaplamaları gündeme getirmektedir. Böyle bir hareketin sorunları ise şöyle özetlenebilir:¹¹

- 1- Böyle bir hareket uzmanlara göre yaklaşık 300 000 Amerikan askerinin bölgeye götürülmesi anlamına gelecektir. Ancak bu sefer yapılacak iş daha zor olacaktır. Hem düşmanla savaşmak hem de ülkenin gerekli bütün yerlerini işgal etmek. Bu noktada O'Hanlon'un hatırlattığı bir hususu dikkate almak gerekmektedir. Irak hemen hemen Almanya kadar toprak büyüklüğüne sahiptir. Öte yandan böyle bir harekatta Irak muhalefetinin önemli şehirleri Saddam rejiminden alması gerekmektedir. Çünkü Amerikan güçlerinin bu şehirleri bombalaması mümkün olmayacağı ve her birinin teker teker işgal edilmesinin de zorluğu hatırlanırsa bunun gerekliliği ortaya çıkar.¹²

⁹ *Al Zaman*, 3 Haziran 1999.

¹⁰ Richard N. Haas, "Containing Saddam is the most likely US policy", *The San Diego Union-Tribune*, 1 Mart 1998.

¹¹ konun tartışıldığı yer için bkz: Michael E. O'Hanlon, "The Butcher's Bill for Invading Iraq", *The Washington Post*, 19 Mart 1998.

¹² Byman, Kenneth Pollack, Gideon Rose, "The Rollback Fantasy", *Foreign Affairs*, Cilt. 78, No. 1, (Mayıs-Haziran, 1999), s. 26.

2- Çöl Fırtınası operasyonununun 60 milyar dolara mal olduğu hatırlanırsa yukarıda tartışılan ölçekli bir askeri hareket çok pahalıya mal olacaktır. Ancak günümüzde gelinen noktada ilkinde olduğu gibi ödemenin büyük çoğunluğunun Almanya, Japonya ve Kuveyt tarafından yapılacağını beklemek hayaldir.

3- Böyle bir harekatta yüksek sayıda zayıat verilecektir ki bu Amerikan kamuoyunun tepkisini kısa zamanda doğuracaktır.

Saddam sonrası Irak'ı ilgilendiren bir diğer sorun da yönetimin niteliğinin ne olacağıdır. Bir başka açıdan yeni bir dikta yönetimi mi iktidara gelecektir yoksa göreceli de olsa demokratik bir yönetim mi ortaya çıkacaktır? Hem bölgenin siyasal ve tarihsel geleneğinden hem de Irak'ın özel durumundan çıkacak sonuç bu ülkede katılımcı ve demokratik bir rejimin kurulmasının neredeyse imkansız olduğudur. Çok önemli bir nokta Saddam sonrası kurulacak çok taraflı bir konsensüs rejiminin de kendi içinde anti-demokratik olacağı gerçeğidir. Bu şu anlama gelecektir: Saddam sonrası bütün tarafların -Kuzey Irak'taki Kürtler, merkezi Sünni aşiretler ve Şiiiler- katılacağı bir "konsensüs rejimi" hem pratik olarak gerçekleşmesi zordur hem de her bir taraf kendi yönetim alanında demokratikleşme ümidi vermemektedir. Yani böyle bir gevşek konsensüs rejimi kurulursa KDP veya diğer bir yerel (daha doğrusu çevre) güç merkezinin kendi idari alanında demokratik hakları serbest bırakacağı düşüncesi hayalcilik olacaktır. Öte yandan demokrasi amacı üzerinde bir konsensüs bile sosyal gerçekleri dikkate alırsak çok uzun zamanda başarılı olabilecek bir projedir.

Dördüncü nokta Saddam Hüseyin sonrası yeniden yapılanması beklenen siyasal sistemde yükselebilecek olan yeni siyasal kimlik değerleridir. Bu bağlamda İslami değerleri merkez alan güçler siyasal olarak güç kazanabilecektir. Dinsel değerlerin yükselmesinin teorik açıdan olası gözükmesinin temel nedeni dinsel söylemin biçimsel olarak bölünmüşlüğü aşabilecek bir hava uyandırmasıdır. Ne var ki Şii-Sünni, Türkmen-Kürt gibi ayrımlar hatırlanırsa böyle bir söylem yükselmesi de sorunludur.¹³

Aynı bağlamda kimi çevrelerce dile getirilen Haşimi merkezli bir monarşik modelin ele alınması da gereklidir. Özellikle İngiliz ve Amerikan merkezli bazı bakış açılarına göre Orta Doğuda monarşik yönetimler istikrarı sembolize etmektedir. İşleyen bir demokrasinin inşa

¹³ Çeşitli kaynaklar dikkate alınırsa Irak nüfusunun % 97'si Müslümandır. Müslümanların ise % 57-60 kadaran Şii, % 37- 40 kadaran Sünnidir. Irak nüfusunun % 3 kadarı ise Hristiyandır. Etnik olarak nüfus yapısına bakınca ise Arapların oranı % 75-80 kadardır. Kürtlerin oranı ise % 15-20 kadardır. Türkmen ve diğer gruplar % 5'lik dilimi oluşturur.

edilmesi için gerekli olan şartların sosyal, kültürel ve ekonomik olarak yetersiz görülmesi bu bölgede halkı birleştirecek başka formülleri akla getirmektedir. Öte yandan al-Khafaji'nin ifade ettiği gibi günümüzde neredeyse atomize olmuş Irak toplumunun demokratik bir modele artık ulaşması çok zor bir ihtimaldir.¹⁴ Aynı görüşe göre Irak'ta da Saddam Hüseyin sonrası kabilelerin birbirleriyle çatışması yerine yeniden inşa edilmiş bir Haşimi hanedanı monarşik düzeni birleştiricilik fonksiyonu görebilir. Ancak monarşi görüşü üzerinde düşünürken hemen akla gelmesi gereken nokta 1958 yılında yıkılan eski Monarşinin Irak halkı için anlamının ne olduğudur. Özellikle 1958 öncesi dönemde halk için monarşik yönetim ve hanedan hiçte popüler değildi. Hatta bir çoklarına göre monarşik yönetim 1920'de İngilizler tarafından empoze edilmiştir.¹⁵ Monarşinin yeniden kurulmasının lehindeki tek nokta otuz yıldır Iraklı halka büyük zorluklar çektiren Baas rejiminin varlığıdır. Nitekim halkın benzer nedenlerle belirli bir kesimi içinde monarşi Irak'ın altın yıllarını sembolize etmektedir. Ancak unutulmaması gereken bir nokta Irak'ta Saddam Hüseyin rejiminin şu ya da bu yolla yıkıldıktan sonra özellikle dış merkezli bir yeniden yapılanma sürecinde bu ihtimalin gündeme getirilmesinin hiç sürpriz olmayacağıdır. Irak'ta varsayımlar üzerine tartışılan demokrasi düşüncesi Graham Fuller'a göre bölgesel sorunlar doğurabilir bir ihtimaldir. Fuller'a göre Irak'ta işler bir demokrasi bölgesel istikrarsızlığa neden olabilecektir. Çünkü ülkede demokratik yollarla Şii kitlenin güç kazanması ve ideolojik olarak daha ileri düzeyde örgütlenmesi bu yolla gerçekleşebilecek böylelikle Şii-Sünni merkezli uzun dönemde bir karmaşa ortaya çıkabilecektir.¹⁶ Böyle bir karmaşanın hazır tarafları arasında İran ve dolaylı olarak Bahreyn gibi ülkeler olacaktır.

Komşuların Tavrı

Irak üzerine geliştirilen senaryolarda veya Irak'la ilgili bütün beklentilerde üzerinde önemli durulması gereken bir konu da komşu ülkelerin düşünceleri ve politikalarıdır. Çünkü Irak'ın geleceği iç ve dış kaynaklı faktörlerin karmaşık ilişkisiyle şekillenmektedir. Benzer Irak senaryolarını daha somut olarak bölünme, iç savaş, yeni bir rejime geçiş gibi kavramlaştırarak düşünürsek bunlara karşı komşu ülkelerin tavırları ve tepkileri ne olacaktır?¹⁷ Şüphesiz Saddam Hüseyin'in devrilmesiyle

¹⁴ al-Khafaji, "State Terror and the Degradation of Politics", içinde Fran Hazelton (ed.), *Iraq Since the Gulf War: Prospects for Democracy*, (Londra: Zed, 1994), s. 30.

¹⁵ Haşimi hanedanının Irak'ın kurulmasında oynadığı rol için bkz: Malik Mufti, *Pan Arabism and Political Order in Syria and Iraq*, (New York: Cornell University, 1996), ss. 23-42.

¹⁶ Graham Fuller, "Respecting Regional Realities", *Foreign Policy*, (Yaz, 1991), No. 83, s.41.

¹⁷ Bu senaryolar çok değişik özellikler taşır ve çok değişik merkezlerce dile getirilmiştir. Bir kaçına bakacak olursak: 1- Üçe Bölünme: Irak'ta bu plana göre merkezde bir Sünni, güneyde bir Şii ve Kuzey'de bir Kürt

Irak'ta gelişecek olaylar yeni bir Orta Doğu dengesi oluşturacaktır. Böylelikle Basra Körfezindeki güç dengesi değişecektir. Bu noktada ilk düşünülmesi gereken nokta yeni Irak rejiminin ABD ile olan ilişkileri olmalıdır. Genel olarak bakıldığında ABD tarafından planlanan ve desteklenen bir hareketle Saddam'ın devrilmesi sonucu ABD lehine kurulacak olan yeni bir yönetim Suudi Arabistan'ın ABD için olan göreceli öneminin azalması anlamına gelecektir. Yine makro dengeler açısından ABD'nin bölgedeki askeri varlığına bir azaltma getireceği beklenebilir. Yine aynı sürecin doğal bir sonucu olarak İsrail özellikle doğu sınırı konusunda daha güvenilir bir aşamaya gelecektir. Bu noktada unutulmaması gereken tarihsel gerçek Irak'ın son elli yıldır net biçimde İsrail güçleri ile bir kaç defa (1948, 1967, 1973, 1990) sıcak çatışmaya girmiş olduğudur.

Ancak aynı olumlu şeyler bir çok bölge ülkesi için söylenemeyecektir. Sözelimi Kuveyt'in bile ABD'nin Iraq Liberation Act çerçevesinde bir rejim değişikliğine gidilmesine tam destek vermesi söz konusu değildir. Türkiye zaten Kuzey Irak ile ilgili endişelerinden dolayı Irak'ın bölünmesi fikrine çok soğuk bakmaktadır.

Irak'taki Şii'leri destekleyen İran ise ABD'nin Irak niyetleri ile ilgili bilinen şüphelere sahiptir. İran bölgede en çok dikkat edilmesi gereken ülkelerin başında gelmektedir. İran, Irak'taki kitlelere hem Saddam karşıtı hem de Amerikan karşıtı sembollerle süslü -üstelik dinsel içeriği olan- bir söylem ile yaklaşmaktadır. Ne var ki İran, Irak Şii'leri için tamamen kabul edilmiş bir model ve kurtarıcı değildir. 1992 yılında Saddam Hüseyin'in yenilmesinden sonra Irak'ta yerli bir Ayetullah tarafından başlatılan Şii merkezli ayaklanmayı İran desteklememiştir. Bunun nedeni İran'ın geleneksel kendi ruhani otoritesini kabul etmeyen dini hareketleri desteklememe ilkesidir. Ancak unutulmaması gereken nokta İran'ın dış politikasında göreceli olarak yükselmekte olan 'ayrılıkçı hareketlere çok sıcak bakmama' trendidir. Bilindiği gibi İran'da çok etnikli bir yapıya sahiptir. Bu İran için önemli bir sorundur. Dolayısıyla İran ayrılıkçı hareketlere karşı tamamen serbest bir politika geliştirememektedir. Kendi içindeki Azeri azınlığın gelecekteki siyasal tercihleri nedeniyle bir tür korku içinde olan İran ayrılıkçı hareketler konusunda neredeyse paradoksal bir politika izlemektedir. Sözelimi Çeçen-Rus çatışmasında İran geleneksel devrimci dış politikası ve realpolitik

devleti olmak üzere üç bölünecektir. 2- Konfederatif Model: Buna göre Şii, Kürt, Sünni ve zayıf bir ihtimalle de olsa bir Türkmen özerk bölgeleri kurulacaktır. 3- Katılım Modeli: Bu modele göre Şii kesim İran'a, Türkmen ve Kürt yoğun merkez Türkiye'ye katılacaktır. 4- Yeniden Yapılanma Modeli: Buna göre Irak yine siyasal bütünlüğünü güçlü bir yönetim etrafında inşa edecektir. Bu modelde merkez çevre bölgelere bazı haklar sağlayacak ama Irak bütünlüğü temeli değişmeyecektir.

arasında sıkışmıştır. 26 Ocak 2000 tarihinde İran Dış İşleri Bakanı Kemal Harazzi, Rus Dış İşleri Bakan Yardımcısına yaptığı açıklamada Çeçenistan'daki durumun 'kabul edilemez' olduğunu bildirmiştir. Aslına bakılacak olursa Çeçenistan'daki durum İran için mutlaka karşılması gereken bir örnek olaydır. Çünkü bir dinsel 'kıyam' söz konusuydu ancak yukarıda belirtildiği gibi İran kendi özel durumundan dolayı bu örnek olaya mesafeli durmaktaydı.¹⁸

İran'ın Irak'taki artan etkinliğinden rahatsız olacak diğer bir ülke de Suriye'dir. Bilindiği gibi 20 yıllık bir aradan sonra Irak ve Suriye yeniden diplomatik ilişki kurmuşlardır. Şam'daki Cezayir Elçiliğinde Irak'ın işlerinin takip edileceği bir büro oluşturulmuştur. Ancak bu yakınlaşmanın önemli bir sonucu her iki tarafın Rusya'ya yaklaşması olabilecektir. Nitekim Rusya-Irak-Suriye üçgeninin ortak noktası artan Türkiye etkisini sınırlamak olacaktır. Yine bu üç ülke, 'Kürt sorunu' bağlamında Türkiye karşısında ortak özelliklerle belirlemektedirler. Suriye öte yandan İsrail'in etkisini arttıracak her türlü gelişmenin karşısında olacaktır.

Türkiye açısından olaya baktığımız zaman ise sorunun Irak'ın bölünmesinden sonra kuzeyde ortaya çıkması muhtemel olan bağımsız bir Kürt devleti olduğu net olarak görülmektedir. Türkiye'nin Irak politikası temel olarak "Irak'ın bütünlüğünü devam ettirmek, her türlü bölünmeye karşı gelmek ve özellikle bir bağımsız Kürt devletinin ortaya çıkmasını engellemektir." Bu nedenle Türkiye başta Amerikan merkezli Kuzey Irak sürecinde gerektiği zaman bütün taraflara sert çıkışlar yapmaktan çekinmemiştir. Türkiye için gerek 1992'de başlayan süreç gerek Washington mutabakatının öngördüğü federatif çözüm kesinlikle karşı çıkılması gereken adımlar olarak algılanmıştır. Türkiye'nin böyle bir karşı politikada ki temel güdüsü kendi içinde yaşayan Kürtler ve onların yoğun olarak bulunduğu bölgedeki büyük sorunlardır. Irak'ın fiilen bölünerek içinden bir Kürt devleti ortaya çıkarması Türkiye'nin güney doğusunu etkisi altına alabilecek büyük bir çekim alanı oluşturabilecektir. Öte yandan kimi çevrelerin ortaya attığı "kontrollü bölünme teorisi" de burada vurgulanması gereken bir bakışı ifade etmektedir. Bu bakışa göre ABD Irak'ta uzun erimli Orta Doğu politikasına bağlı olarak bazı oluşumlara destek vermektedir. Bu nedenle Kuzey Irak'ta ve Irak'ın bütününde istediği sonuçların ortaya çıkması için belirli bir süre

¹⁸ Bu noktada belirtilmesi gereken İran dış politikasının bir tür 'ikilik' içinde olduğudur. Buna göre İran bir çok olaya iki boyutta yaklaşmaktadır. Birinci boyut 'resmi' yaklaşım iken ikinci boyut hala geleneksel dinsel-devrimci yönden olaylara bakmak isteyen 'devrimci' yaklaşımdır. Sözgelimi 1992 Tacikistan olaylarında benzer durum yaşanmış ve resmi yaklaşım tarafsız bir rol çizmeye çalışırken devrimci boyut yardım da dahil çeşitli faaliyetlerden kaçınmamıştır.

Saddam'ı yıkmama kararlılığı içindedir.¹⁹ Nitekim Saddam'ın yıkılmasıyla muhalif cephe bütün ülkede yeni bir oluşuma yol açabilecek bir uzlaşmayı gerçekleştirebilirler. Bugünkü başta Kuzey Irak olmak üzere muhalif varlıkların en büyük ulusal ve uluslararası meşruiyet kaynağı Saddam rejimidir. Benzer nedenlerden dolayı Türkiye, Irak'ın bölünmesine karşıdır. Öte yandan bölünme düşüncesine Türkiye, hem bir Kürt devleti ortaya çıkarma hem de bir diğer ülkenin -söz gelişi İran-etkisini arttırması bağlamında kesinlikle izin vermek istemeyecektir.

Türkiye için diğer önemli bir konu da Türkmenlerin durumudur. Kuzey Irak'ta süreci etkileyen önemli aktörlerden birisi de Türkiye olmasına rağmen Türkmenler Washington görüşmelerinin öncesinden beri sürecin dışında tutulmuşlardır. Türkmenler hem diğer Kürt gruplar gibi sürece aktif olarak katılmamışlar hem de Türkmenlerin aleyhine çeşitli düzenlemeler ve faaliyetler konusunda onların haklarını koruyucu bir düzenleme girişimi söz konusu olmamıştır. Ancak çeşitli çevreler Türkiye'nin planlı bir Türkmen politikası takip etmediğini iddia etmeye devam etmiştir. Barzani peşmergelerinin Türkmen parti binalarını basması olayına Türkiye'nin gerekli tepkiyi göstermemesi de bu bağlamda eleştirilmiştir.²⁰ Yine sürekli olarak tekrar eden Kürt liderlerin Ankara ziyaretleri ve buluşmaları sırasında çeşitli açıklamalar yaparak taleplerini dile getiren Türkmen yetkililer -kendilerinin de ifade ettiği biçimde- bir anlamda göz ardı edilmişlerdir. 1998 Kasım'ında Talabani ve Barzani'nin Ankara'da bir araya gelmesinden önce taleplerini eşit temsil ve siyasi haklar olarak sıralayan Türkmenleri Barzani açıkça reddetmiştir.²² Türkmenlere göre Barzani kendilerini azınlık olarak görmekte ve Bağdat rejimi benzeri muamele etmektedir. Nitekim bazı Türk gazeteleri Barzani'nin Ankara ziyaretinde Türkmen konusunda "kaçamak" cevaplar verdiğini de yazmıştır. Barzani nitekim daha önce sözü edilen El Hayat gazetesindeki söyleşisinde Türkmen sorununun Ankara tarafından bölgedeki nüfuzunu arttırmak için siyasal amaçlı kullanıldığını açıkça ifade etmiştir.²³ Ancak Ankara bu dönemde Irak Türkmen Partisi'ni toplantılara çağırılmamaya da devam etmektedir. Cumhuriyet gazetesinin haber-yorumuna göre Türkiye Türkmenlerin desteklenmesi politikasını değiştirmiştir. Buna göre Washington mutabakatından rahatsız olan Türkiye, KDP'nin de kabul etmediği Türkmenleri destekleme politikasında revizyona gitmiştir.²⁴

¹⁹ Hakan Arslan, "Rusya ve Irak", Yeni Şafak, 10 Kasım 1998.

²⁰ Tınç, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası Nedir?", Hürriyet, 2 Ekim 1998.

²¹ Türkiye, 7 Kasım 1998.

²² Bu konuda bkz: Zaman, 8 Kasım 1998.

²³ http://www.kdp.pp.se/press/pres16_9.html Aynı mülakatta Barzani Türkiye ile olan ilişkilerinin yalnız ortak düşman PKK'ya karşı savaşım olarak algılanması gerektiğinin üzerinde durmuştur.

²⁴ Cumhuriyet, 11 Kasım 1998.

Ancak son ABD hareketinin arkasından Kerkük civarında tutuklama ve baskı olaylarının gelişmesiyle Türkmenler şikayetlerini tekrar ABD ve Türkiye'ye ilemişlerdir. Türkmen Cephesi, Türkiye'nin bütün Kuzey Irak politikasını yanlış olarak PKK'ya endekslediğini ve bu nedenle KDP ile sıkı işbirliğini tek yol olarak gördüğünü ifade ederek daha aktif çözüm talebinde bulunmuştur. Ankara'daki ilgili resmi çevreler Türkmenler konusundaki eleştiriler nedeniyle açıklamalar yaparak Türkiye'nin Türkmenlere olan ilgisinin sona ermesinin söz konusu olamayacağını iddia etmişlerdir. Benzer açıklamalar Washington'dan da gelmiştir. Washington Kuzey Irak'taki bütün taraflara eşit mesafede olduğunu bildirmiştir.²⁶ Ankara'nın Türkmenlerin sorunlarını düzenleyecek 12 maddelik bir plan hazırladığına dair yayınların yapıldığı günlerde Türkmen Cephesi'nden Mustafa Ziya bundan haberleri olmadığını ifade edecektir.²⁷ Daha önceleri de Türkmen Cephesi'nden Türkiye'nin tutumu ile ilgili çeşitli eleştiriler yükselmiştir. Turkish Probe'a açıklamada bulunan Türkmeneli Partisi Başkanı Riyaz Sankahya Kürtlere gösterilen ilginin kendilerine de gösterilmesini Türkiye'den ve taraflardan istemiştir.²⁸

Görüldüğü gibi Türkmenler uluslararası alana yansıyan Kuzey Irak sürecinde nispeten dışarıda kalmışlardır. Öte yandan Türkiye'nin oluşturmaya çalıştığı alternatif süreçlerde de kapsayıcı bir yere sahip değillerdir. Yapılan bazı eleştirilerde görüldüğü üzere Türkmenlerin kendilerinin iddia ettiği gibi "ihmal edilmelerinin" nedeni Türkiye'nin bölgeye olan bakışının neticesidir. Türkiye, ABD politikasının bir Kürt devletine yol açmaması için Saddam Hüseyin'e endeksli okumaktadır. Bu nedenle Türkiye sürekli olarak Irak'ın toprak bütünlüğünü gündeme getirmekte bununla kalmamakta yalnızlaşan Irak'ı diplomatik olarak desteklemektedir. Dolayısıyla federatif çözümlerin söz konusu edildiği bir süreçte Türkmenleri aynı haklarla bir taraf olarak desteklemek Türkiye'nin fiilen Irak'ın toprak bütünlüğü ile ilgili politikasına ters düşecektir. Ancak bütün etkinliğini kaybetmiş bir merkezi otoritenin yaşandığı bir ülkede aynı bölgede uluslararası destek görerek bir siyasal oluşum içinde olan gruplarla beraber Türkmenleri sürecin dışında tutmak uzun dönemde Türkiye için sakıncalı sonuçlar doğurabilecektir. Türkmenlerin bugün ısrarlı üzerinde durdukları eyaletlere bölünmüş ve her bir eyaletin eşit hukuksal statüde oluşturacağı Irak modelinin uygulanabilir olması uluslararası aktörlerin kabulüne bağlıdır. Bölünmüş bir Irak, şüphesiz Türkmen sorununun bir 'Türkiye ile bütünleşme' paketinde Türkiye'nin kucağına bırakılmasına da neden olacaktır.

²⁵ 24 Ocak 1999.

²⁶ Zaman, 15 Şubat 1999.

²⁷ Probe, 24 Ocak 1999. ss. 12-13.

ABD bugüne kadar uyguladığı politikalara göre bölgedeki ülkeler üzerinde 'bindirme' politikalar üretmektedir. Türkiye, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Ürdün gibi bölge ülkelerinin tamamen desteği sağlanarak kararlar alınmak yerine, alınan kararlara bu ülkelerin uyması talep edilir gözükmemektedir. Şüphesiz böyle bir yaklaşım sözü edilen ülkelere hem siyasal hem ekonomik zararlar vermektedir. Öte yandan yine ABD merkezli politikalar nedeniyle Kuzey Irak sorunu bugün Saddam Hüseyin rejimi sürdüğü sürece çözülemez bir biçime gelmiştir. Gelecekte komşu ülkelerin ısrarla üzerinde durduğu Irak'ın bütünlüğü korunurken başta Kuzey Irak olmak üzere çevreden, merkeze tekrar nasıl bir sadakat bağının inşa edileceği büyük bir sorun olarak karşımızda beklemektedir. Ancak durumu paradoksal bir noktaya getiren Saddam Hüseyin rejiminin varlığının da Kuzey Irak'ta nasıl adlandırılırsa adlandırılısın biçimsel olarak 'devletleşmeye' doğru aktığı iddia edilen süreci durduraktan uzak olduğudur.²⁸

Yaptırımların Anlamı ve Irak'ın Geleceğine Etkileri

ABD, Irak'a çeşitli ekonomik ve siyasal yaptırımları uygulayarak bu ülkeyi dışlamak politikasını uygulamaktadır. Yaptırımların çeşitli amaçları arasında Irak rejimini zayıflatarak çökertmek, Irak'ın kimyasal ve nükleer silah üretmesini engellemek gibi amaçlar söz konusudur. Ancak gelinen nokta itibari ile yaptırımların bu amaçlar göz önüne alınırsa hedefinden saptığı görülmektedir. Bilindiği gibi yaptırımlardan amaç bir ülke hükümetini diplomatik olarak dışlamaktır. Ancak günümüzde Irak'ta yaptırımların sıkıntısını çeken tamamen suçsuz halktır. ABD yaptırımlarının Irak'ta doğurduğu insani zararlar ise gittikçe artmaktadır. Karl Mueller, *Foreign Affairs* dergisinde yayınladığı bir makalede ekonomik yaptırımların artık neredeyse Soğuk Savaş döneminin bütünü kadar zarar ve can kaybına yol açacağını iddia etmiştir. Irak'ta 5 yaş altı çocuklar kategorisinde yetersiz ilaç ve beslenme sonucu ölüm sayısı yılda 40 000 civarındadır.²⁹ Daha önemlisi, Denis Halliday'in de belirttiği gibi, yaptırımlar Irak'ın kültürel ve eğitimsel açılarından yeniden yapılanmasını engellemekte ve çok uzun sürede düzeltilemeyecek sosyal ve yapısal sorunların doğmasına neden olmaktadır.³⁰ Yani bu anlamda ABD kaynaklı yaptırım politikası sonuçları itibariyle iflas etmiştir. UNICEF'in 1997 yılında yayınladığı Irak Kadınları ve Çocukları Durum Analizine göre; zaatürre, ishal, yetersiz beslenme

²⁸ M. Gunter, *The Kurdish Predicament in Iraq: A Political Analysis*, (Londra: Macmillan, 1999), s. 136.

²⁹ Karl Mueller, "Sanctions of Mass Destruction", *Foreign Affairs*, Cilt. 78, No. 3, (Mayıs-Haziran, 1999), ps. 43-54.

³⁰ Denis Halliday, "Sanctions have an impact on all of us", *Middle East Report*, (Kış, 1998), s. 3.

gibi sorunlar büyük oranlarda görülmektedir. Beş yaş altı ölüm oranı aşırı biçimde yükselmiştir.³¹ Irak halkının yaptırımlar nedeniyle içinde bulunduğu durum ayrıca özel bir anlam doğurmaktadır. Bir çok ülke halkın sözü edilen yaptırımlar nedeniyle içine düştüğü durum yüzünden ABD yönetimini sorumlu tutmaktadır.³² Buna karşılık ABD yönetimi benzer ölümlerden kendisinin değil Saddam Hüseyin'in sorumlu olduğunu ifade etmeye devam etmektedir. Nitekim ABD Dış İşleri Bakanı Madeleine Allbright bir açıklamada ABD'nin bu nedenle suçlanmasının saçma olduğunu ifade etmiştir.³³ Ancak unutulmaması gereken nokta Saddam'ı yönetimden uzaklaştırmak amaçlı yaptırımlar başarılı olmadığı sürece ABD değişik çevrelerce bu konuda sorumlu olarak tutulmaya devam edecektir.³⁴ Nitekim Noam Chomsky yaptırımların sonuçlarını değerlendiren bir ifadesinde olan biteni "bütün hepimizi utandıracak kötü bir suç dosyası" olarak nitelemekten çekinmemiştir. Bir bakıma ABD bu nedenden dolayı Irak'a karşı 'propaganda savaşını' kaybetmiş gibi gözükmektedir. Yaptırımların doğurduğu insani sorunlar nedeniyle bir çok ülke Irak'a artık sempatiyle bakmaktadır.³⁵ Irak'taki durum ilginç bir noktaya gelmiştir. Nitekim hali hazır durum gittikçe ABD'ye itibar kaybettiren bir hal almıştır.³⁶ Nitekim Jim Hoagland, ABD Başkanın yaptığı her yeni yıl konuşmasının Irak lehine bir psikolojik galibiyet olarak değerlendirildiğini yazmaktadır.³⁷ Üstelik yaptırımlar nedeniyle Saddam yönetiminin hem içeride hem dışarıda eli güçlenmektedir.

UNICEF, FAO gibi uluslararası örgütlerin insani konuları içeren raporlarına bakılacak olursa Irak'taki durumun hiçte iyi olmadığı görülecektir. Öte yandan yaptırımların hiçbir şekilde Irak'ta yönetimin değişmesine yol açmayacağı artık anlaşılmıştır. Yine Irak yakın zamanda yeni bir dış politika yaklaşımı oluşturmuştur. Bu yaklaşım ülkenin BM gibi uluslararası platformların dışında Irak'ın ikili ilişkiler bağlamında diğer ülkelerle münasebetlerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Irak böylelikle hem ikili ilişkilerini ilerlettiği ülkelerin yardımıyla, kuşatılmış ve yalnızlaştırılmış olmaktan kurtulmayı amaçlamakta ayrıca ekonomik olarak benzer yeni ilişkilerle içinde bulunduğu dar boğazdan

³¹ Yaptırımların çeşitli olumsuz sosyal sonuçları için bkz: Geoff Simons, *The Scourging of Iraq: Sanctions, Law and Natural Justice*, (Londra: St. Martin, 1998), ss. 122-135.

³² Bkz: "Protesting Sanctions against Iraq: A view from Jordan", *Middle East Report*, (Güz, 1998), s. 37.

³³ Halkın çektiği sıkıntıları Saddam Hüseyin'in politikalarının sonucu olarak gören bir görüş için bkz: Said K. Aburish, *Saddam Hussein The Politics of Revenge*, (Londra: Bloomsbury, 2000), ss. 346-365.

³⁴ Gause, "Getting It Backward on Iraq", *Foreign Affairs*, Cilt. 78, No. 3, (Mayıs-Haziran, 1999), s. 54.

³⁵ N. Haas, "Containing Saddam", *Washington Times*, 10 Kasım 1998.

³⁶ Warren Strobel- Thomas Omestad, "The Us Strategy to Hammer Saddam", *US News & World Report*, Cilt. 125, No. 20, 23 November 1998, s. 18.

³⁷ Jim Hoagland, "Saddam's Staying Power", *The Washington Post*, 2 Mart 2000.

kurtulmayı düşünmektedir. Irak'ın böyle bir politika takip etmesinde en önemli aracı BM tarafından ihracına izin verilen petrol satışlarıdır. Irak temelde bu yoldan kazandığı gelirlere farklı ikinci ülkelerle ekonomik ilişkiler kurmaya çalışmaktadır. Yine Irak'ın haberleşme, inşaat sektörü gibi alanlarda yatırımda bulunmak isteyen çeşitli ülkelerde Irak ile ilişkilerini arttırmaktadırlar. Irak'ın yeni dış politika yaklaşımı kesinlikle tek taraflı değildir. Çeşitli Avrupa ülkelerinden bölge Arap ülkelerine kadar farklı kesimden hükümetlerle Irak hükümeti ilişki içindedir. Sözcüleri Avusturya'nın Irak'ta yüklendiği iş hacmi yaklaşık 300 milyon dolar civarına ulaşmıştır. Irak yönetiminin ikili ilişkiler temelli yeni dış politikası bir çok ülkeden olumlu karşılık görmektedir. Bu açıdan bakıldığında Irak yönetiminin dış işleri yetkililerinin son dönemde gayet yoğun bir tempoda çalıştıkları göz önünde tutulmalıdır.

ABD'nin Yanlış Politika Seti

Bilindiği gibi ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik politikasında kullandığı siyasal söylemin önemli bir yapıtaşı da 'rogue state' kavramıdır. Stephen Zunes bu devletleri "önemli ölçüde askeri güce sahip olan ve bunları geliştirme gayreti içinde olan ancak uluslararası normları kabul etmeye yanaşmayan ülkeler" olarak tanımlamaktadır.³⁸ Nitekim Amerikan hükümeti eski ulusal güvenlik danışmanlarından Anthony Lakes bir konuşmasında "politikamız bir şekilde uluslararası camiadan yalnızca kendilerini ayrı tutan değil aynı zamanda bu camianın dayandığı temel değerleri yıkmak için çabalayan ülkelerle bir şekilde yüz yüze gelmelidir" demiştir.³⁹ ABD açısından bu durum aynen Soğuk Savaş döneminde SSCB'yi muhasara altına almak gibi algılanmaktadır.^{40 41}

Bu ülkelere yönelik ABD politikası ise belirli temeller üzerinde inşa edilmiştir. Zunes' a göre ABD'nin bu kategorideki ülkelere yönelik politikasının dayandığı temel ilkeler şöyle özetlenebilir:⁴²

- 1- Müttefik ülkelerdeki ekonomik, sosyal ve güvenlikle ilgili sorunların dış kaynaklı olduğu tezinin işlenmesi.
- 2- Temelde ekonomik ve sosyal nedenler olsa bile daima askeri çözüm üzerinde ısrar etmek.

³⁸ Zunes, op cit.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ ABD yönetimine göre Irak, İran ve Libya üç tartışmasız *rogue* devlettir. Bu listenin kenarında bekleyen ülkeler ise Suriye ve Sudan'dır.

⁴¹ Bu noktada hemen akla gelen soru –ki bunu Zunes'te yazısında dile getiriyor- *rogue* tanımına uyan bazı önemli özelliklerin İsrail tarafınca taşınması olduğudur.

⁴² Zunes, op cit.

- 3- Onu doğuran sosyal ve ekonomik sorunlara yönelmektense terörizmi en büyük sorun olarak işlemek.
- 4- Nükleer, kimyasal vd. kitle imha silahlarının tehdidini bir politika aracı olarak kullanmak.

ABD'nin Körfez politikası yukarıda özetlenen doktrine benzer değişik ve formüle edilmiş görüşlere paralel olarak uygulanmaktadır.⁴³ Bu nedenle ABD politikalarının en temel sorunlarından birisi tek taraflı bakışlı olmalarıdır. Sözelimi başka bir örnek olarak geleneksel Amerikan görüşüne göre bölgedeki petrol akışını tehdit etmesi beklenen İran potansiyel tehdit üreten ülkeler olarak tanımlanmaktadır. Halbuki Kuveyt'li bir bilim adamı olan Saif Abbas Abdullah'ın bir yerde belirttiği gibi son 75 yıldır tek bir İran'lı asker bu anlamda bir askeri harekate katılmış değildir. Nitekim Kuveyt eski parlamenterlerinden Hasan Cevherde İran korkusunun tamamen "ideolojik ve politik" nedenlerden kaynaklandığını ifade etmekten çekinmemiştir.⁴⁴ Dolayısıyla bu noktada, Foreign Affairs dergisi editörü, Fareed Zakaria'nın ifade ettiği bir gerçeği hatırlatmak yerinde olacaktır. Zakaria, ABD'nin Körfez politikasının temellerini ele alırken "eğer bir Saddam Hüseyin yaşıyor olmasaydı biz onu keşfetmek zorunda kalacaktık" şeklinde bir tespit bulunmuştur.⁴⁵ Bu yerinde tespit ABD'nin bölge politikasının nasıl bir çok noktayı ihmal eden genelleştirilmiş formüller, okumalar ve bakışlar perspektifinde üretildiğini göstermektedir. Benzer tek taraflı bakışla üretilen bir formül de yaptırım yasalarıdır. Böylece ABD kendi firmalarını İran gibi ülkelerle ticaretten men edince boşluğu hızla Avrupalı firmalar doldurmuştu. Zaten başka bir açıdan da global bir dünyada ekonomik yaptırımların mantığını açıklamak gerçekten artık zorlaşmıştır.⁴⁶

ABD, bütçesinden 97 milyon dolar ayırarak yönetim karışıklığını resmen organize eden ve maddi yardım sağlayan ülkedir. ABD'nin Irak'taki Saddam rejimini yıkmak için yeni bir plan uygulayarak parasal kaynak ayırma kararı gelişmelere yeni bir boyut kazandırmıştır. ABD Başkanı Bill Clinton 31 Kasım 1998 tarihinde "Iraq Liberation Act" adıyla anılan ve Irak muhalefetine 97 milyon dolarlık maddi yardımı içeren bir yasayı

⁴³ Bu bağlamda ABD'nin Irak politikasının eleştirel olarak ele alındığı yazı için bkz: Amin Tarzi, "Contradictions in US Policy on Iraq and Its Consequences", *Middle East Review of International Relations*, Cilt. 4, No. 1, (Mart, 2000).

⁴⁴ ABD'nin bölgeye yönelik geliştirdiği stratejilerde kullandığı benzer söylemler için bkz: Abdullah Al-Shayehi, "Dangerous Perceptions: Gulf Views of the US in the Region", *Middle East Policy Journal*, Cilt. 5, No. 3, (Kasım, 1997).

⁴⁵ yer: Ibid.

⁴⁶ ABD yaptırımlarının nasıl Amerikan ticari çıkarları aleyhine sonuçlar doğurduğu hakkında bkz: Richard N. Haas, "Hearing on the Use and Effect of Unilateral Trade Sanctions", *Amerikan Temsilciler Meclisi Ticaret Alt-Komitese Sunulan Konuşma*, 27 Mayıs 1999.

onaylamıştır.⁴⁷ Yasanın 3. Maddesine göre Amerikan politikasının amacı Saddam Hüseyin'i iş başından uzaklaştırmak olarak özetlenmektedir. Yine yasaya göre verilen parayla propaganda araçları, silahlar vd. malzemeler alınması gerekmektedir.⁴⁸ Ancak sağlanan bu paranın büyük bir kısmının verimsiz şekilde kullanıldığına dair söylentiler de söz konusudur. Ne var ki yardım için seçilen kuruluşların siyasal ideolojileri incelenirse bu yardımın önemli sonuçlar doğurmayacağı görülebilmekteydi. Bu arada ABD'nin maddi yardım politikası Türkiye gibi bazı bölge ülkeleri tarafından kuşkuyla karşılanmış ve bir nevi takibe de alınmıştır. Öte yandan Kürt liderler de şaşkıncu bir açıklama yaparak Saddam Hüseyin'in devrilmesine destek verdiklerini ancak bunun dışarıdan bir düzenleme ile değil içeriden gelecek toplumsal hareketle gerçekleşmesi gerektiğini iddia ettiler.⁴⁹ Talabani'ye göre demokrasi inşa edilmeden Saddam'ın devrilmesi isabetsiz olabilirdi. Öte yandan Talabani koşulsuz ABD yardımını kabul edebileceklerini ancak koşul söz konusu olursa bunların dikkatle incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Yine KDP temsilcisi Nuri Şavis'te halkının ihtiyacı olan her yardıma açık olduklarını ancak doğrudan Saddam Hüseyin'i devirmekle ilgilenmediklerini söylemekten kaçınmayacaktır. Barzani, el-Hayat gazetesine verdiği demeçte bu şekilde Saddam Hüseyin'in düşürülmesinin planlanmasının akılcı ve işler olmadığına işaret ederek "eğer parayla olacaksa biz 10 milyon \$ veririz" şeklinde ilginç bir açıklama yapmıştır.⁵⁰ Benzer çelişki ifadeler kimi zaman ABD ve Kürt yetkililer arasında ihtilafli açıklamaların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sözelimi ABD Dış İşleri Bakan Yardımcısı Martin Indyk Saddam Hüseyin rejiminin kısa zamanda son bulabileceğini ifade ettikten bir süre sonra, Barzani Bağdat yönetimi ile siyasi diyaloga açık olduklarını ifade ederek ABD yönetimini zora sokmuştu. Barzani daha sonraki tarihlerde de kendi topraklarının Bağdat yönetimini devirecek hareketlere üs olarak kullanılmasına izin vermeyeceklerini ifade edecektir. Kürt grupların Saddam rejimini bu şekilde rahatsız etmek istememeleri hem ürkmeleri hem de sürecin çabuk akmasının kendi istediklerinin dışında sonuçlar doğurmasına neden olabileceği endişesi taşımalarına da bağlıdır.⁵¹

⁴⁷ Söz konusu yasaya göre maddi yardımdan yararlanabilecek olan ve seksen örgüt içinden 16 Ocak 1999 yılında seçilen yedi kuruluşun en önemlileri şunlardır: Irak Milli Kongresi, Kürdistan İslami Hareket, Anayasal Meşrutiyet Hareketi, Irak'ta İslami Devrim İçin Yüksek Konsey, KYB ve KDP. İlgili maddenin Başkan Clinton tarafından onaylanmış ve yedi örgütü de işaret eden tam metni için bkz: <http://www.usembassy.org.uk/midest100.html> ayrıca bkz: www.senate.gov/legislative/index.html

⁴⁸ <http://www.medeia.be/en/index394.htm>

⁴⁹ *Radikal*, 10 Şubat 1999.

⁵⁰ *Al Hayat* gazetesinde 15 Eylül 1998 tarihinde yayınlanan söyleşinin tam İngilizce metni için bkz : http://www.kdp.pp.se/press/pres16_9.html

⁵¹ Bkz: "Interview: An Unlikely Ally Against Saddam", *Christian Science Monitor*, 16 December 1999, Cilt. 91, No. 55.

Richard K. Hermann, doksanlı yılların başında yazdığı bir makalede bu konuyla ilgili önemli bir tespitte bulunmuştur. Hermann'a göre ABD artık Orta Doğu'da varlığını sürdürmek ve olayları kendi istediği gibi yönlendirmek istiyorsa politikalarını askeri olmaktan çok politik merkezde yürütmek zorundadır. Hermann'a göre ABD'nin mevcut anlayışla varlığını bu bölgede sürdürmeye çalışması SSCB'nin Doğu Avrupa'da silahlı güçle tutunmaya çalışmasına benzemektedir. Bu nedenle ABD Orta Doğu ülkeleriyle bir tür 'pozitif' ilişki modeli geliştirmelidir.⁵²

Saddam Hüseyin Rejiminin Dayanakları

Bu nedenle Saddam Hüseyin rejimini ortadan kaldırma merkezli yaklaşımların tutarlılığının ve mantığının anlaşılabilmesi için bu rejimin dayandığı güç konfigürasyonuna bakmak gerekmektedir. Temel olarak olaya bakıldığında üzerinde durulması gereken Saddam Hüseyin rejimini destekleyen veya varlığını devam ettirici faktör olarak göze çarpan iki olgunun olduğudur: Güvenlik kurumları ve Sünni elit. Bu iki kesim hem Saddam Hüseyin rejiminin dayandığı zeminler olarak önemlidir hem de Irak'ın geleceğinin nasıl belirleneceği konusunda önemli roller üstlenebileceklerdir.

1. Güvenlik Kurumları

Saddam'ın gücü büyük ölçüde organize güvenlik güçlerine dayanmaktadır.⁵³ Bunların başında Özel Güvenlik Servisi gelmektedir. Bu servisin asıl görevi Saddam Hüseyin'i ve rejimi koruma amaçlı güçleri organize etmektir. Yine bu örgütün bütün şüpheli kişiler hakkında takibat ve kovuşturma yapan 'siyasi bir kanadı' mevcuttur. Örgüt ayrıca kendi üyelerinin sadakati konusunda çalışmalar yapan 'özel bir birimi' de içerir. Bu örgüte bağlı olan paramiliter grup ise 'Amm El-Has Tugayı'dır.

Yine benzer amaçlı Devrim Muhafızları yaklaşık 30 000 personeli ile savunma gücünün çekirdeğini oluşturur. Bu gücün temel görevi Saddam Hüseyin'in saray muhafız alayı olarak çalışmaktır. Devrim Muhafızları doğrudan Saddam Hüseyin'e bağlı bir komutan tarafından idare edilirler.

Genel İstihbarat Servisi ise -Muhaberat olarak bilinir- Baas Partisinin güvenlik birimi olarak iş görmektedir. Bu örgütün temeli yine Saddam

⁵² Richard K. Hermann, "The Middle East and the New World Order", *International Security*, Cilt. 16, No. 2, (Güz, 1991), s. 43.

⁵³ Irak organize güvenlik güçleri hakkında ayrıntılı bilgi şu makaleden alınmıştır: David Isenberg, "Imperial Overreach: Washington's Dubious Strategy to Overthrow Saddam Hüseyin", *CATO Policy Analysis*, No. 360, (17 Kasım, 1999), ss. 6-8. Ayrıca bkz: www.cato.org

Hüseyin tarafından 1960'lı yıllarda atılmıştır. Birim ulusal düzeyde 1970'li yıllarda örgütlenmiştir. Saddam Hüseyin'in yükselişini sağlayan önemli birimlerden birisi de işte bu İstihbarat Servisidir.

Askeri İstihbarat Örgütü kökeni monarşi dönemine kadar uzanan köklü bir birimdir. Asıl amacı dış merkezli askeri tehditle uğraşmak olan bu birim zamanla ve gelişmelere bağlı olarak dahili askeri tehditler üzerinde de çalışmalar yapmaya başlamıştır. Şimdilerde ise bu birimin asıl amacı içteki zararlı unsurları takip etmek ve yok etmektir.

1992 yılında yaşanan ordu içindeki huzursuzluktan sonra kurulan Askeri Güvenlik Servisi bir tür iç disiplin organı işlevi görmektedir. Paramiliter birimleri de içeren servis ordu merkezli daha profesyonel bir görünüm arz etmektedir.

Baas Partisi Askeri Bürosu Körfez Savaşı'ndan sonra tekrar organize edildi ve yetki alanı genişletildi. Büronun resmi yöneticisi resmen Saddam Hüseyin'dir. Saddam Hüseyin'in kuzeni Kamil Raşid Yasin ise Askeri Büro içinde Saddam Hüseyin'e başkan yardımcısı olarak eşlik etmektedir. Büronun asıl görevi ordu mensupları arasında indoktrasyon görevini yerine getirmektir.

Yine Körfez Savaşından sonra kurulan bir birim olan Kabile Şefleri Bürosu'nun asıl amacı kabile yönetimlerine çeşitli taktik ve güç desteği vererek isyanları engellemektir. Bu büronun son gelişmeler karşısında önemi artmıştır. Bu büro Saddam yönetiminin çevre ile ilişkisini sürdürme sürecinde yardımcı olmaktadır.

Irak'ta istihbarat görevi gören kurumların birisi de Enformasyon Bakanlığıdır. Esasen böyle bir amacı olmaması lazım gelen bakanlık zamanla özellikle medya merkezli bir istihbarat işlevi görür hale gelmiştir. Aynı mantığın uzantısı olarak Irak Ulusal Telekomünikasyon Teşkilatı da istihbarat nitelikli faaliyetler göstermektedir. Olağanüstü bir durum olarak Irak'ta istihbarat işlevi gören kurumlar bu kadar değildir. Asıl görevi bu olmayan bir çok araştırma veya kamu kurumu benzer nitelikli istihbarat ve güvenlik görevi görür hale gelmiştir.

Görüldüğü üzere Irak'ta karmaşık bir istihbarat ve güvenlik yapısı kurumsatırılmıştır. Hatta bir çok kurum asli görevi olmamakla beraber istihbarat ve güvenlik merkezli çalışır duruma geçirilmiştir. Dolayısıyla Saddam Hüseyin rejiminin geleceği tartışması yapılırken bu servislerin, örgütlerin ne tür bir davranış içine gireceği önemlidir. John Hughes'in Christian Science Monitor'da yazdığı gibi Saddam Hüseyin savaş sonrası dönemi iyi değerlendirmiş ve kendi etrafındaki devlet örgütünü yeniden kurmayı başarmıştır.⁵⁴

⁵⁴ John Hughes, "Same Old Saddam", *The Christian Science Monitor*, Cilt. 92, No. 59, 16 Şubat 2000, s. 10.

2. Sünni Elit

Irak'ta Saddam'ın devrilmesi düşüncesine karşı tepki vermesi beklenen ilk grup Sünni elittir. Bunun anlaşılabilir nedenleri vardır. Öncelikle bu grup Saddam Hüseyin'i ülkenin birliğinin sembolü olarak algılamaktadır. İkinci olarak bu grup 'siyasal ve ekonomik geçimini' Saddam sonrası yükselecek Şia merkezli bir rejimde doğal olarak kaybedecektir. Bu grup bütün olumsuzluklara rağmen varlığını Saddam merkezli rejimde devam ettirebilmektedir. Bu nedenle Saddam Hüseyin rejiminin devamını sağlayan bir faktör de Irak Sünni merkezi elitlerinin desteğidir.⁵⁵ Saddam Hüseyin'in düşüşü bu merkezi Sünni elitler için itibar, para ve mevki kaybı anlamına gelmektedir. Irak'a uygulanan ekonomik ambargo üzerine önemli bir kitap yazan Brown'a göre 1991 yılından beri Irak'ta yeni bir sosyal yapı oluşmaya başlamıştır. Bu yapının göze çarpan ilk özelliği sefaletin ve bunun neden olduğu karanlık işlerin artmasıdır. Ancak bu yapı öte yandan halihazır durumdan geçinmeyi meslek edinen bir zümreyi de yaratmıştır. Üstelik halihazır rejimde bu bölünmüşlüğü kendi siyasal devamlılığı için bir araç olarak görür hale gelmiştir.⁵⁶ Genel olarak olaya bakarsak Sünni elitlerin Saddam rejiminin son bulması konusundaki sorunları şunlardır: Birincisi, Saddam Hüseyin ne kadar baskıcı bir yönetim modelini uygulasa bile bu Kuzey ve Güney arasında bir bölünmeye şimdilik engel olmaktadır. Halbuki Saddam sonrası Kuzey Güney ayrımına varacak kadar kanlı çatışmalar çıkabilir. Merkezi elitler bu ihtimalden çekindikleri için Saddam Hüseyin yönetiminin ortadan kaldırılmasını kolay kolay kabul etmeyeceklerdir. İkinci olarak Saddam Hüseyin sonrası Irak'ta özellikle İran etkisiyle de bir Şii eğilimli yönetim ortaya çıkma ihtimali kuvvetlidir. Bugün ne olursa olsun ülkedeki Sünni otoritesini sağlayan gruplar Saddam lehinde olan özellikle Tıkritiler gibi aşiretlerdir. Dolayısıyla merkezi elitler ve Saddam yönetimi arasında doğal bir pakt oluşmaktadır. Son olarak da merkezi elitlerin paylaştığı bir korku Saddam Hüseyin sonrası çevre ülkelerinin -Türkiye, İran ve Suriye gibi- ülkelerinde etkinlik kazanmasıdır. Bu korkuya ülkelerinde ABD'nin büyük etkinlik kazanması ihtimali de eklenmelidir.⁵⁷

⁵⁵ Ibid, ss. 8-9.

⁵⁶ Sarah Graham-Brown, *Sanctioning Saddam: The Politics of Intervention in Iraq*, (New York: I. B. Tauris, 1999), s. 179.

⁵⁷ Steve Yetiv, "Saddam is the Devil They Know", *Los Angeles Times*, 15 Aralık 1998.

Sonuç

Irak'ın geleceğinin ne geçmişe benzemeyeceği ne de bugünkü durumda kalmayacağı artık kesinleşen bir noktadır. Bir değişimi kaçınılmaz olarak kabul edersek Irak'ın geleceğini siyasal, bölgesel/dış ve sosyal parametreler kullanarak tanımlamak yerinde olacaktır.

Buna göre Irak'ın geleceği ile ilgili güç ve politika üreten iki ayrı merkez vardır. Bunlar başta bölgesel ve dış kökenli güç merkezleridir. ABD; Türkiye, İran gibi güç merkezleri bu kesime girmektedir. Yine bu dış güç merkezleriyle belirli bir ilişki formu içinde içteki siyasal güç merkezleri ikinci kesime girmektedir. Ancak bu her iki farklı güç merkezi tamamen bir uyum içinde değildirler. Belirli çatışmaların, uyumların yaşandığı bir güç ilişkisi modelidir bu. İşte bu noktada hem içten hem dıştan gelen belirleyici konfigürasyonun gelecekte nasıl şekil alacağı daha önemlisi nasıl bir Irak oluşturacağını belirleyecek olan ülkenin sosyal yapısı ortaya çıkar. Çünkü ülke hakkında yaşanan bütün iç ve dış gelişmelerin uzun dönemde yorumlanacağı ve anlamlandırılacağı alan Irak sosyal yapısıdır. Sözgelimi bazı ABD kaynaklı merkezlerin ürettiği Saddam Hüseyin sonrası Amerika'ya yakın bir siyasal model Irak sosyal yapısı tarafından kolaylıkla benimsenmeyecektir. Aynı şekilde ülkede bir Sünni ve Şii ayrımını uygulamak isteyen iç ve dış siyasal faktörlerin potansiyel bir din merkezli çatışma karşısında önleyici veya sorunu çözücü rol almaları söz konusu olmayacaktır.

Sonuç olarak Irak'ın geleceği açıkça bir değişim modeli öngörmektedir. Bu modelin nihai belirleyicisi ise Irak'ın sosyal yapısını oluşturan dinamik unsurlar olacaktır. Bu unsurların kimlik, aidiyet gibi algılamaları yeni Irak siyasal yapısını da şekillendirecektir.